

DUYARLILIK VE KARŞILIKLILIK TESTİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Ayşegül ULUTAŞ AVCU*

Ayşe Belgin AKSOY**

Öz

Bu araştırmanın amacı, Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart tarafından 2001 yılında geliştirilen Mizaç Değerlendirme Bataryası'na ait Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testlerini Türkçeye uyarlamak ve testlerin geçerlik ve güvenilirlik analizlerini yapmaktır. Araştırmaya Malatya il merkezinde çeşitli Aile Sağlığı Merkezlerinin hizmet verdiği bölgelerde bulunan Duyarlılık alt testi için 70 anne ve bebek; Karşılıklılık alt testi için 29 anne ve bebek katılmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinde testlerin orijinal formula uyumlu olduğu görülmüştür. DT'nin iç tutarlılık katsayıları .48 ile .77 arasında, gözlemciler arası uyum katsayısı .81; KT'nin iç tutarlılık katsayıları .33 ile .61 arasında, gözlemciler arası uyum katsayısı ise .93 bulunmuştur. Bu sonuçlara göre testlerin geçerli ve güvenilir birer ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Duyarlılık, karşılıklılık, etkileşim, geçerlik, güvenilirlik.

THE SENSITIVITY AND SYNCHRONY TEST: THE STUDY OF VALIDITY AND RELIABILITY

Abstract

The purpose of this research is to adapt temperament assessment battery developed by Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart in 2001 into Turkish and to analyze the tests in terms of credibility and validity. For susceptibility subtest 70 mothers and infants, for reciprocity subtest 29 mothers and infants participated in the research in areas where various Family Health Centers provide service in Malatya centrum. It is observed in confirmatory factor analysis that the tests are concordant with the original form. Internal consistency coefficient for the susceptibility test was between .48 and .77, coefficient of concordance among the observers was .81. internal consistency coefficient for the reciprocity test was between .33 and .61 and the coefficient of concordance among observers was .93. According to these results it can be said that tests are valid and reliable tools of surveying.

Key Words: Sensitivity, synchrony, interaction, validity, reliability.

1. GİRİŞ

Yaşamın ilk iki yılını kapsayan bebeklik döneminde bebeklerin anneleri ile etkileşimleri, bebeğin sosyal duygusal alanda sağlıklı bir gelişim göstermesini ve ilerde topluma uyum sağlayan bireyler olmasını sağlar. Bebeğin gelişiminde zamanının çoğunu birlikte geçirdiği annesinin ve içinde yaşadığı çevrenin büyük önemi vardır. Annelerin bebeğin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ebeveynlik rollerini etkili bir şekilde yerine getirebilmesi, bebekleri ile etkileşimleri ve bebek gelişim bilgileri ile ilgilidir. Etkileşim, karşılıklılığı gerektirdiğinden anne-bebek etkileşiminde anne ve bebeğin birbirlerini karşılıklı olarak etkilediklerini söylemek mümkündür.

Annelerin bebekleri ile etkileşim becerilerinin ortaya çıkması ve gelişimi, Ekolojik Sistemler Kuramı'na dayandırılabilir. Ekolojik Sistemler Kuramı, çocukların aileleri ya da bakıcıları ile kuracakları karmaşık etkileşimlerin değerlendirilmesini içermektedir. Kuramın öncüsü olan Bronfenbrenner, ekolojik kuramı açıklamada birbirinin içine girmiş şekilde ve merkezden uzağa doğru mikro, mezo, ekzo, makro ve kronosistem kavramlarını kullanmıştır. Ekolojik Sistemler Kuramı, bireyin bilgi, tutum, beceri ve stratejileri ile çevrede bulunan aile, okul, kültür, sosyal ortam gibi etkenlerin etkileşimini içeren bir modeldir (Yeh, 2004: 12). Bu

* Öğr. Grv., İnönü Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Bölümü, aysegul.ulutas@inonu.edu.tr

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü, aksoya@gazi.edu.tr

kurama göre erken ebeveyn-çocuk ilişkilerini ekolojik sistemler arasındaki ilişkiler doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilir. Merkezden uzak ve merkeze yakın etkenler, anne ve bebek arasındaki etkileşimleri etkileyebilmektedir (Lickenbrock, 2010). Bu bağlamda anne-bebek etkileşimini açıklamak bu kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir.

1.1. Anne-Bebek Etkileşimi

İnsanlar, doğdukları andan itibaren sosyal bir yaşamın içine girerler; çünkü bebeklerin hayatta kalabilmeleri için yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bebek, söz konusu ihtiyaçları giderilirken kendisine en yakın kişi olan annesi ile etkileşime girmektedir (Atay, 2011: 12). Gözlemler, doğumdan sonraki ilk yıllarda beslenme ile bakım yanında anne ile bebek arasındaki duygusal ilişkinin sanıldığından çok daha önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Bu dönemde bebeğin gereksinimleri çok sade olmakla birlikte bunların yetersiz karşılanması, sonradan giderilmesi çok güç olan olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Yörükoğlu, 2011: 32). Bebekler için kendileriyle ilgilenen kişileri takip etmek önemlidir. Bebekler, yetişkinlerin sesine ve hareketlerine ilgi göstererek onlarla yakın ve sıcak ilişkiler kurarlar (Karacan, 1998: 22). Anne ve babaların, çocukların ihtiyaçlarını dikkate alabilmeleri için doğumdan başlayarak onlarla iletişim kurmaları gerekir. İhtiyaçların tümüyle karşılandığı bir ortam, aynı zamanda çocuğun kendine ve çevreye olan güveninin oluşmasına yardımcı olur (Yavuzer ve diğerleri., 2011: 13-14). Toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesi, bebeklerin sağlığına gereğince önem vermekle, bebeğin sağlığı ise bebeklerin bakımında birincil sorumluluğu üstlenen annelerin bebek bakımı hakkındaki bilgi, tutum ve uygulamaları ile yakından ilgilidir (Özvarış, 2001). Ebeveynler, çocuk yetiştirme inançlarındaki farklılıklardan dolayı çocuklarıyla farklı etkileşim yolları kullanırlar. Bu etkileşimler dört temel şekildedir. İlki, ebeveynlerin çeşitli şekillerde gerçekleştirdikleri iletişim, ikincisi çocuk ağladığında ağlamaya verilen tepkiler, üçüncüsü ebeveynliğin bir görevi olduğuna inandıkları eğitim, dördüncüsü ise taşıma ve tutmadır (Trawick-Swith, 2013: 479-480). Kennell ve Klaus (1998)'a göre annenin bebeğini erken dönemde emzirmesi, bebeğine dokunması, kucaklaması, göz göze iletişimde bulunması, konuşması, sevmesi, okşaması, öpmesi bebeği ile olan etkileşiminde kullandığı en etkili davranış modelleridir.

Her etkileşim aşaması, anne ya da bebekten birinin etkileşimi başlatması ve karşılıklı selamlaşma ile başlar, hareketli ve değiş tokuş içeren yüz ifadeleri ve seslendirmelerle artar. Yüz ifadeleri ve seslendirmelerle bebek, kolları ve bacaklarıyla yaptığı heyecanlı hareketlerle annesine doğru yönelir. Bu etkileşimler süresince bebek annesi ile birlikte aktif olma eğilimindedir. Anne ve bebeğin rollerinin değiştiği yer, verdikleri tepkinin zamanlaması kısmındadır. Bir bebeğin etkileşimi başlatması ve etkileşimden çıkması, bebeğin kendi kendini yöneten ritmini takip etme eğilimindedir. (Özakkaş, 2012: 9). Etkileşimsel davranışlar, bebeğin oyunu başlatabilmesini ve annenin yeni oyunlar oluşturarak bu oyunları bebeklerin oynamasına fırsat vermesini kapsamaktadır (Fiese, 1987: 24). Anne ile bebeğin oyun sırasında doyurucu ve zevk verici bir etkileşimi, annenin çocuğuna karşı geliştirdiği sevgi bağının oluşum sürecini, anne ile bebek arasında bağlanmayı ifade etmektedir. Bebeğin güven duygusu tekrarlayan pozitif anne-bebek etkileşiminin bileşenidir (James, 2001). Ebeveynler ve bebek arasında kurulan iletişim becerisinin, çocuğun benliğine en çok etki eden davranış unsuru olduğunun bilinmesi, çocukta sağlam bir kişilik ve karakter oluşumunu sağlayacak ve çocuğun olumlu davranışlar edinimine yardımcı olacaktır (Şimşek, 2012: 38). Bebek, dış dünyaya karşı verdiği sinyallerin alındığını, ihtiyaçları çevresindekiler tarafından

yeterli şekilde karşılandığında fark eder. Bebek bu sinyallerle annesiyle karşılıklı bir iletişime geçer. Bu ilk iletişim onun ileride diğer insanlarla kuracağı ilişkinin temelini oluşturmaktadır. Bebeğin sosyalleşmesinin temelini bu ilk ilişki oluşturmaktadır (Paktuna Keskin, 2013: 73-74). Bu bilgiler doğrultusunda anne-bebek etkileşim faktörlerini açıklamak, kavramın daha anlaşılır olmasını sağlayabilir.

1.2. Anne Duyarlılığı

Duyarlılık, ebeveynin çocuğun yaşına uygun ihtiyaçlarına cevap verebilirliği olarak tanımlanmaktadır (Feldman, Eidelman ve Rotenberg, 2004). Anne duyarlılığı, ailedeki etkileşim örüntülerinin önemli bir ögesidir. Erken dönemde anne-bebek etkileşimini tanımlamak için kullanılan bir kavram olup; bebeğin işaretlerine sürekli ve uygun şekilde cevap verme ve annelik yeteneği olarak tanımlanmıştır. Anne duyarlılığının gelişiminde sosyal destek, anne-bebek etkileşimi ve yüksek benlik saygısı çok önemlidir (Öztürk, 2011: 30). Anne duyarlılığı erken dönemde anne bebek etkileşimini tanımlamak için bağlanma teorisinde kullanılmaktadır. Kavram, Mary Ainsworth ve John Bowlby'nin birlikte çalışmaları sonucunda 1978 yılında oluşturulmuş, bağlanma teorisine eklenmiştir (Kemppinen, 2007). Bağlanma ilişkilerinin oluşumunda bebek mizacından daha önemli olan anne duyarlılığı, sadece bebeğin doğuştan bağlanma özelliğinde değil, aynı zamanda bebeğe karşı cevaplayıcı olan ebeveyn bağlanma seviyesinde de önemli rol oynar (Brenner ve Slater, 2004: 250).

Duyarlı anneler, çocuklarının verdikleri sinyalleri doğru bir şekilde alırlar ve çocuğun gereksinimlerine uygun tepkiler verirler. Ebeveyni duyarlı olan çocuklar konuşmayı daha hızlı öğrenmektedirler, bilişsel gelişimleri hızlıdır, güvenli bağlanma, anne ve babanın sözünü dinleme ve toplumsal açıdan yeterlilik eğilimleri daha yüksektir (Bee ve Boyd, 2009: 702). Annenin bebeğin gelişim ve gereksinimlerine duyarsız davranması zihinsel açıdan risk faktörü oluşturabilmektedir (Chow ve diğerleri, 2004: 3). Bebeklere bağlanmayı destekleyecek şefkatli ve duyarlı bir bakım sağlanmalıdır. İçten, fiziksel temas kurarak ve çocuğun ihtiyaçlarına hemen cevap vererek yetişkinler bebeklerle pozitif duygusal bağ kurabilirler. Bu bağlar sadece bebeklerin kendilerini güvende hissetmelerini sağlamakla kalmaz beyinlerini çevresel tehlikelere karşı korur (Trawick-Swith, 2013: 124). Anne-bebek etkileşim faktörlerinden biri de anne karşılıklıdır.

1.3. Anne Karşılıklılığı

Karşılıklılık, ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri sırasında çocuğun hareketlerini takip etmesi ve çocuğun davranışlarına zamanında cevap vermesidir (Bernard ve diğerleri, 2013: 512). Etkileşim, başlangıçta besleme, alt değiştirme gibi genelde gönülsüz durumlarla ilgilidir. İlerleyen daha istekli toplumsal alışverişler bebeğin temel bakımını etkiler. Bebek bunlara karşılık verir ve anne-babanın da tepkisini tetikler. Anne-babalar bebeğin uygun zamanlarda toplumsal olarak davranma ve başkalarından ipucu alma yeteneğinin ortaya çıkmasını sağlar (Gander ve Gardiner, 2010: 241). Osofsky ve Connors (1979)'a göre bebeklerin ve ebeveynlerin karşılıklı etkileşim ve uyum içinde olmaları gerekmektedir. Ebeveynler, bebeklerinin ihtiyaçlarını hissetmek ve karşılamak için yardıma gereksinim duyarlar; ihtiyaçları karşılanan bebeklerin ise istekleri giderek azalır ve gelişimi ilerler (Akt: Koşaner, 1987: 16). Karşılıklı etkileşim, yüz yüze olma, göz kontağı kurma, ortak dikkate sahip olma ve iletişim ortağının fikirlerine karşılık verilmesini içermekte; çocuğa hem farklı sözcük türlerini nasıl kullanacağı hem de bu sözcükleri farklı ve değişik durumlarda nasıl

kullanacağını öğrenme fırsatı sunmaktadır ve en az beş ilkeyi gerektirmektedir (Diken, 2012: 1):

- Etkileşimin sözel ve sözel olmayan bölümleri vardır.
- Etkileşim, bilgi ve iletişim sağlar.
- Etkileşim, dil öğrenmek için ortam sağlar.
- İyi bir etkileşim tatmin edicidir.
- İyi bir etkileşimden hem çocuk hem de çocukla etkileşimde bulunan kişi bilgi edinir ve tatmin olur.

Anne ile bebeğin karşılıklı, iç içe geçmiş bağlanma davranışlar göstermesi, etkileşim 'dansında' birbirleriyle uyumlu olmalarını sağlar. Bebek gereksinimlerini ağlayarak, gülerken ya da değişik sesler çıkararak belirtir. Anne ona baktığında annesine karşılık verir. Anne de etkileşim becerileri sayesinde bu karşılıklı etkileşim dansına katılır. Bebeklerinin gereksinim işaretlerini bekler ve bunlara yanıt verirler. Karşılıklı etkileşim davranışları eş zamanlılık gelişimi olarak da ifade edilir. Bütün insanların kendine özgü bir dansı bulunmaktadır ve bu dans benzer şekillerde yapılmaktadır. Bebekler söz konusu olduğunda anneler genellikle gülümseme, bakma, kaşlarını kaldırma ya da gözlerini sonuna kadar açma gibi davranışlar gösterir; seslerini özel bir şekilde kullanırlar. Anneler bebekleriyle genellikle bebeklerinin ses tonunu yakalayarak benzer şekilde konuşmaya çalışırlar. Anne ile bebek arasında bağ kurmada en önemli bileşen gerçek karşılıklı etkileşimin gelişmesi yani anne-bebek ikilisinin uyumlu şekilde doyum sağlayarak ve zevk alarak dans edene kadar (karşılıklı etkileşim-eş zamanlı davranış) prova yapması gerekir. Bunun için anne-bebek etkileşiminin yeterli sürede gerçekleşmesi gerekir. Karşılıklı etkileşim sürecinin çok daha düzgün ve öngörülebilir hale getirilmesi anne-bebek arasında doyurucu bir karşılıklı etkileşimi güçlendirir (Bee ve Boyd, 2009, 597).

Yapılan araştırmalarda normal gelişim gösteren bebekler ve anneleri arasındaki etkileşimi ölçen bir ölçeğin olmaması, sadece gelişimsel gerilemelerin olduğu bebeklerle anneleri arasındaki etkileşime yönelik ölçeklerin varlığı ilgili alanda bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu araştırma, anne-bebek etkileşiminde Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testlerinin alandaki eksikliği karşılamak, ileride yapılacak değerlendirmeler için kriterler geliştirmek açısından önemlidir. Bu araştırmanın amacı, Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart tarafından 2001 yılında geliştirilen Mizaç Değerlendirme Bataryası'na ait Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testlerini Türkçeye uyarlamak ve testlerin geçerlik ve güvenilirlik analizlerini yapmaktır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada Mizaç Değerlendirme Bataryası'nın Duyarlılık ve Karşılıklılık Alt Testlerinin uyarlama çalışması, tarama modelinde gerçekleştirilmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırma Malatya il merkezinde bulunan 9-12 aylık bebek ve anneleri ile yürütülmüştür. 10 maddelik duyarlılık testi için madde sayısının 7 katı olan 70 anne ve bebek, 3 maddelik karşılıklılık testi için 29 anne ve bebek geçerlik ve güvenilirlik analizi için yeterli

görülmüştür (Tavşancıl, 2010). Örneklemin belirlenmesinde Malatya Halk Sağlığı Müdürlüğü'ne bağlı aile sağlığı merkezlerinin yöneticileri ile araştırmacı tarafından görüşülmüştür. Halk Sağlığı Müdürlüğü Bilgi İşlem Merkezi aracılığıyla 9-12 aylık bebeğe sahip olan anneler belirlenmiştir. Anneler ile yüz yüze ya da telefonda görüşülerek araştırma hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen anneler belirlenmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla iki araç kullanılmıştır. Bu araçlar, annelerle bebekler arasındaki etkileşimi değerlendirmek amacıyla geliştirilen Mizaç Değerlendirme Bataryası'na ait Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testleridir.

1- Mizaç Değerlendirme Bataryası: Duyarlılık (Sensitivity) ve Karşılıklılık (Synchrony) Alt Testleri

Mizaç Değerlendirme Bataryası; Duyarlılık, Karşılıklılık, Tempo, Yoğunluk, Duygusal Uyum ve Çocuğun Ebeveyn Tarafından Yönlendirilmesi Testi olmak üzere altı alt testten oluşmaktadır. Batarya, Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart tarafından 2001 yılında geliştirilmiştir.

Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testleri, 6, 9 ve 12 aylık bebeğe sahip annelerin bebekleri ile etkileşim sırasında gösterdikleri duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Duyarlılık Testi, 8'li likert tipinde puanlanmakta; karşılıklılık testi ise 7'li likert tipinde puanlanmaktadır. Duyarlılık ve karşılıklılık alt testlerine ilişkin alfa güvenilirlik katsayısı Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart (2001) tarafından .82 olarak bulunmuştur.

Annenin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları, anne-bebek etkileşim oyunu 2 dakika, sarılma (kucaklaşma) 1 dk, oyuncak arkı (oyuncakların yarım daire şeklinde dizimi) 3dk boyunca videoya kaydedilmektedir. Duyarlılık Testi'ne ait maddeler, sadece anne-bebek etkileşim oyunu bölümü; Karşılıklılık Testi'ne ait maddeler ise anne-bebek etkileşim oyunu, sarılma (kucaklaşma) ve oyuncaklarla oynama (oyuncak arkı) bölümlerinin analizi ile değerlendirilmektedir. Alt testleri değerlendirmede ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Testten alınan toplam puandaki yükselme anne duyarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Duyarlılık alt testi ortalama 10 dakika içinde, karşılıklılık alt testi ise ortalama 20 dakika içinde uygulanabilmektedir. Duyarlılık alt testinde; bebeği oyun oynamaya teşvik etme, bebeğin oyun oynamasını pekiştirme, oyunlara katılımını destekleme, motive edici stratejiler kullanma, bebeğe duygusal olarak uygun tepkiler verme, bebeği cesaretlendirme, bebekle etkileşime katılmaktan zevk alma, bebeğin bağımsız hareket etmesine izin verme, oyununa rehberlik etme ve oyununu etkili bir şekilde sürdürme maddeleri yer almaktadır. Karşılıklılık alt testinde aynı anda başlayan ya da biten hareket, iki kişinin tepki benzerliği düzeyi ve etkileşimli davranışın uygunluk düzeyi maddeleri bulunmaktadır. Testte yer alan maddelerin görülme sıklığı saniye saniye analiz edilerek kodlanmaktadır. Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testlerinde yer alan maddeler gözlem kayıtlarının çözümlenmesi ile testlerde işaretlenmektedir. Her bir annenin bebeğiyle etkileşimi Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testleri ile değerlendirilmektedir. Annenin duyarlılığı ve karşılıklı etkileşim davranışları bazı davranışsal ölçütler üzerine puanlanmaktadır. Duyarlılık Testi için 2 dakikalık gözlem süresinin her bir 20 saniyesinde; karşılıklılık testi için 6 dakikalık gözlem süresinin her bir 30 saniyesinde anne ve bebeğin göstermiş olduğu etkileşime yönelik her bir ölçüt için anne ve bebeğe puan verilmektedir. Duyarlılık ve karşılıklılık alt testlerinde gözlem sırasında annelere testlerde yer alan etkileşime yönelik maddelerin varlığında "1" puan, yokluğunda ise "0" puan

verilerek puanlama yapılmaktadır. Duyarlılık Testi'ndeki her bir madde sekiz dereceden oluşmaktadır. Seçeneklerin birden sekize doğru puan dağılımı yapılmış, her bir madde olumlu ve olumsuz ifadeler dikkate alınarak sekiz puan olumlu uçtaki davranışı belirtecek şekilde puanlanmıştır. Annelerin aldığı madde puanları toplanarak test puanları hesaplanmıştır. Testten alınabilecek en yüksek puan; $10 \times 8 = 80$, en düşük puan ise $10 \times 1 = 10$ 'dur. Karşılıklılık Testi'ndeki her bir madde yedi dereceden oluşmaktadır. Seçeneklerin birden yediye doğru puan dağılımı yapılmış, her bir madde olumlu ve olumsuz ifadeler dikkate alınarak 7 puan olumlu uçtaki davranışı belirtecek şekilde puanlanmıştır. Annelerin aldığı madde puanları toplanarak test puanları hesaplanmıştır. Testten alınabilecek en yüksek puan; $3 \times 7 = 21$, en düşük puan ise $3 \times 1 = 3$ 'tür.

2.4. Verilerin Toplanması

Duyarlılık ve karşılıklılık alt testlerinin uyarılama çalışması için testleri geliştiren Gartstein ile e-mail yoluyla iletişim kurulmuş ve testlerin uyarlanabileceğine ilişkin gerekli izin alınmıştır. Her bir anne ve bebekle birebir uygulama yapılacağı için ev ziyaretlerine gidilerek araştırmacı tarafından annelere bebekleriyle neler yapacakları konusunda bilgi verilmiştir. Annenin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları, anne-bebek etkileşim oyunu iki dakika, sarılma (kucaklaşma) bir dakika, oyuncak arkı (oyuncakların yarım daire şeklinde dizimi) üç dakika boyunca videoya kaydedilmiştir. Duyarlılık Testi'ne ait maddeler, sadece anne-bebek etkileşim oyunu bölümü; Karşılıklılık Testi'ne ait maddeler ise anne-bebek etkileşim oyunu, sarılma (kucaklaşma) ve oyuncaklarla oynama (oyuncak arkı) bölümlerinin analizi ile değerlendirilmiştir. Duyarlılık alt testi ortalama 10 dakika içinde, karşılıklılık alt testi ise ortalama 20 dakika içinde uygulanmıştır. Duyarlılık Testi için iki dakikalık gözlem süresinin her bir 20 saniyesinde; karşılıklılık testi için altı dakikalık gözlem süresinin her bir 30 saniyesinde anne ve bebeğin göstermiş olduğu her bir ölçüt için anne ve bebeğe puan verilmektedir.

Uyarılama Süreci

Mizaç Değerlendirme Bataryası'nın Duyarlılık ve Karşılıklılık Testleri bu araştırma kapsamında Türk annelere uyarlanmıştır. Araştırmada kullanılan testlerin Türkçe'ye uyarlanmasında dört aşama bulunmaktadır (Savaşır, 1994: 27):

- 1.Maddeleri kaynak dilden hedef dile çevirmek,
- 2.Çevirinin değerlendirilmesi ve deneysel formun geliştirilmesi,
- 3.Orijinal formula deneysel formdaki maddelerin eşdeğer olduğunun saptanması,
- 4.Yeni formun geçerlik ve güvenilirliğinin saptanması.

Araştırmada kullanılan alt testler, alanında yeterli iki İngilizce okutmanı ve üç İngilizce öğretmeni tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Bir ay sonra alanında uzman dört İngilizce öğretmeni tarafından tekrar özgün dile (İngilizceye) çevrilerek iki alt test arasındaki tutarlılık incelenmiştir. Orijinal alt testlerdeki maddeler ile geri çevrilen maddeler iki uzman tarafından karşılaştırılarak farklılıklar dikkate alınmış ve maddelerin eşdeğerliği kabul edilmiştir. Yapılan çevirilerde yer alan ifadelerin anlaşılabilirliği, Türk Dilinin sözcük yapısına uygunluğu, iki Türk Dili uzmanı tarafından değerlendirilerek gerekli düzeltmeler yapılmış, forma son şekli verilmiş ve dil eşdeğerliği sağlanmıştır.

Uygulama Süreci (Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması)

Geçerlik (validity), ölçme aracının ölçmek istenen kavramı ne derece doğru ölçtüğü olarak tanımlanmaktadır. Ölçme aracının geçerliği farklı yollarla hesaplanmaktadır. Bunlar kapsam geçerliği, tahmin (yordama) geçerliği ve yapı geçerliğidir (Küçükahmet, 2009: 232). Bu çalışmada testlerin geçerlik çalışması olarak yapı geçerliği incelenmiştir. Yapı geçerliği için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinde değişkenler arasındaki ilişkiye dair daha önce saptanan bir hipotezin ya da kuramın test edilmesi söz konusudur (Büyüköztürk, 2011: 123). Bu çalışmada DFA kullanılmasının nedeni orijinal alt testlerin faktör yapısının Türk anne ve bebekler üzerinde yürütülerek doğrulanıp doğrulanmadığını incelemektir (Büyüköztürk vd, 2004). Alt testlerin kapsam geçerliği çalışmaları için çeşitli üniversitelerde çalışan 7 uzmandan test yönergelerini “amaca uygunluk ve anlaşılabilirlik” bakımından üçlü derecelendirme ölçeği üzerinde “Uygun Değil, Kısmen Uygun, Uygun” biçiminde değerlendirmeleri ve ifadeleri geliştirmeye yönelik öneride bulunmaları istenmiştir. Uzmanların her bir maddenin geçerliği noktasında uyuşma düzeylerinin % 90-100 olduğu maddeler aynı şekilde kalmış, % 70-80 arasında olduğu maddeler öneriler doğrultusunda düzeltmeler yapılarak testte tutulmuştur. Testlerde uyuşma düzeyi % 60 ve altında olan madde bulunmadığından herhangi bir madde tamamen çıkarılmamıştır. Uyuşma düzeyi % 70-80 arasında olan, Karşılıklılık Alt Testi'nin ikinci maddesi “iki kişinin tepki benzerliği düzeyi” maddesi, testi geliştiren ile yapılan yazışmalar doğrultusunda düzeltilmiştir ve daha anlaşılır hale getirilmiştir. Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testlerine ait diğer maddeler uzmanların uyuşma düzeyleri doğrultusunda testlerde aynı şekilde kalmıştır.

Güvenirlilik, bir ölçme aracının aynı özelliği her uygulandığında aynı sonucu verecek şekilde ölçebilmesidir (Yılmaz ve Sünbül, 2003: 236-237). Bu çalışmada testlerin geçerlik ve güvenirliliği için biri araştırmacı diğeri okul öncesi öğretmeni olmak üzere iki kişinin yapmış olduğu kodlamalar kullanılmıştır. Gözlemciler arası uyum, çok sayıda objenin belli bir özelliğe ne derece sahip olduğuna ilişkin iki veya daha fazla bağımsız gözlemcinin verdiği puanların güvenirliliğini incelemede kullanılır. Aynı ayrı gözlem sonuçları birbirine ne kadar yakın ise, sonuçta elde edilen ortalama değer güvenirliliği de o kadar yüksek olur (Büyüköztürk, 2008: 103).

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan anne ve bebeklerin Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testlerinden aldıkları puanlar kayıt formuna kaydedilmiş ve bilgisayar ortamında gerekli istatistiksel analizler yapılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler SPSS 17 programı kullanılarak analiz edilmiş, ölçeğin geçerlik ve güvenirlilik ölçümleri yapılmıştır. Duyarlılık alt testinin örneklemin faktör analizi için yeterli olup olmadığını değerlendirmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO), örneklemin faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek için Bartlett Test of Sphericity (BTS) analizleri yapılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde Mizaç Değerlendirme Bataryası'na ait Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testlerinin geçerlik ve güvenirlilik analizine ilişkin bulgular tablolar halinde sunulmaktadır.

Tablo 1: Duyarlılık Testine Yönelik Geçerlik Güvenirlik Değerleri

Test Maddeleri	Faktörler	Madde Yükleri	Madde Toplam Korelasyonu
Duyarlılık Testi (Test of Sensitivity/Responsivity)			
1.Bebeği oyun oynamaya teşvik etme.	,605		.468**
2.Bebeğin oyun oynamasını pekiştirme.	,481		.426**
3.Bebeğin oyunlara katılımını destekleme.	,573		.397**
4.Bebekle oyun oynama süresince motive edici stratejiler kullanma.	,722		.350**
5.Bebeğe duygusal olarak uygun tepkiler verme.	,656		.527**
6.Bebeği cesaretlendirme.	,575		.337**
7.Bebekle etkileşime katılmaktan zevk alma.	,516		.400**
8.Bebeğin bağımsız hareket etmesine izin verme.	,550		.477**
9.Bebeğin oyununa rehberlik etme.	,779		.302*
10.Bebeğin oyununu etkili bir şekilde sürdürme.	,684		.577**
Öz değer	2.058		
Varyans	20.579		
Alfa	.66		
*p<0.05			
**p<0.01			

Duyarlılık testinin iç tutarlılığının ve homojenliğinin bir göstergesi olarak Cronbach's Alpha güvenirlilik katsayısı incelenmiştir. Testin Cronbach's Alpha güvenirlilik katsayısı 0.66 olarak bulunmuştur (Tablo 1). Likert tipi derecelendirme ölçeklerinin kullanıldığı bir testte madde toplam korelasyonu, Pearson korelasyon katsayısı ile hesaplanır. Madde toplam korelasyonu .30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri yeterli düzeyde ayırt ettiği, .20 ve .30 arasında kalan maddelerin zorunlu görülmesi durumunda teste alınabileceği veya maddenin düzeltilmesi gerektiği, .20'den daha düşük maddelerin ise teste alınmaması gerektiği söylenebilir (Büyüköztürk, 2011: 171).

İç tutarlılık da sık sık başvurulan bir güvenirlilik ölçütüdür. İç tutarlılığın dayandığı temel görüş, her ölçme aracının belli bir amacı gerçekleştirmek (bütünü oluşturmak) üzere birbirinden deneysel olarak bağımsız ünitelerden (örneğin, test maddelerinden, anket sorularından) oluştuğu ve bunların bütün içinde, bilinen ve birbirlerine eşit ağırlıklara sahip olduğu varsayımdır (Karasar, 2002: 151). Testin iç tutarlılığının incelenmesi için madde toplam korelasyon katsayıları ile testin faktör yapısı incelenmiştir. Madde toplam korelasyon katsayılarının incelenmesinde her bir madde puanı ile toplam puan arasındaki ilişkiyi ve ölçeği oluşturan her bir maddenin eşit ağırlıkta olup olmadığını değerlendirmek için madde toplam puan (madde bırakma) korelasyonu uygulanmıştır. Testin iç tutarlılık denetiminde madde toplam puan korelasyonları ve Cronbach's Alpha güvenirlilik katsayısı kullanılmıştır. Cronbach's Alpha güvenirlilik katsayısı test içindeki maddelerin iç tutarlılığının ve homojenliğinin bir göstergesidir (Gözüm ve Aksayan, 2002). Testin Cronbach's Alpha güvenirlilik katsayısı ne kadar yüksek olursa testte bulunan maddelerin birbiriyle o ölçüde tutarlı olmakta ve aynı özelliğin öğelerini yoklayan maddelerden oluştuğunu göstermektedir.

Likert tipi bir ölçekte yeterli sayılabilecek güvenilirlik katsayısının mümkün olduğunca 1'e yakın olması gerekmektedir.

Tablo 2: Karşılıklılık Testine Yönelik Geçerlik Güvenirlik Değerleri

Test Maddeleri	Faktörler (Madde Yükleri)	Madde Toplam Korelasyonu
Karşılıklılık Testi (Test of Synchrony/Reciprocity)		
1.Aynı anda başlayan ya da biten hareket.	,613	,570**
2.İki kişinin tepki benzerliği düzeyi.	,330	,442*
3.Etkileşimli davranışın uygunluk düzeyi.	,600	,519**
Öz değer	1.216	
Varyans	40.549	
Alfa	.607	
*p<0.05	.60	
**p<0.01		

Karşılıklılık testinin iç tutarlılığının ve homojenliğinin bir göstergesi olarak Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı incelenmiştir. Testin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0.60 olarak bulunmuştur (Tablo 2). Testin iç tutarlılığının incelenmesi için madde toplam korelasyon katsayıları ile testin faktör yapısı incelenmiştir. Madde toplam korelasyon katsayılarının incelenmesinde her bir madde puanı ile toplam puan arasındaki ilişkiyi ve ölçüğü oluşturan her bir maddenin eşit ağırlıkta olup olmadığını değerlendirmek için madde toplam puan (madde bırakma) korelasyonu uygulanmıştır. Testin iç tutarlılık denetiminde madde toplam puan korelasyonları ve Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı kullanılmıştır.

Tablo 3: Duyarlılık Testi KMO ve Barlett's Test of Sphericity Testi Sonuçları

Testler	Sonuçlar	p
KMO	.557	
Bartlett's Test	84,699	.000

DT'nin faktör yapısını incelemeyen önce örneklemin doğrulayıcı faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek için "Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)" ve örneklemin doğrulayıcı faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek için "Barlett's Test of Sphericity" analizleri yapılmıştır. Tablo 3'te görüldüğü gibi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test sonucu .557 ve Barlett's Test of Sphericity analizi test sonucu 84,699 olarak bulunmuş olup her iki test sonucunda $p < 0.01$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. KMO değeri 0.50'nin altında olduğunda kabul edilmez, 0.90'ın üzerinde ise çok iyi düzeyde olduğu ifade edilir. Analiz sonucuna göre Duyarlılık testinin uygulandığı örneklemin doğrulayıcı faktör analizi için uygun ve yeterli olduğu görülmektedir. DT'nin faktör yapısını incelemek için "Principal Component" (temel bileşenler) yöntemi kullanılmış ve "Varimax" dönüştürmesine göre analizler yapılmıştır. Faktör yüklerinde çok anlamlı değişkenler olmadığı için "Principal Component" ve "Varimax" döndürme yöntemi kullanılmıştır. DT'ye ait faktör yükleri 0.48 ve 0.77 arasında değişmektedir.

Tablo 4: Karşılıklılık Testi KMO ve Barlett's Test of Sphericity Testi Sonuçları

Testler	Sonuçlar	p
KMO	.592	
Bartlett's Test	1.320	.724

Tablo 4'te görüldüğü gibi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test sonucu 0.592 ve Barlett's Test of Sphericity analizi test sonucu 1.320 olarak bulunmuş olup her iki test sonucunda $p > 0.01$ önem düzeyinde anlamsız bulunmuştur. Analiz sonucuna göre Karşılıklılık alt testinin uygulandığı örneklemin faktör analizi için uygun ve yeterli olduğu görülmektedir. KT'nin faktör yapısını incelemek için "Principal Component" (temel bileşenler) yöntemi kullanılmış ve "Varimax" dönüştürmesine göre analizler yapılmıştır. KT'ye ait faktör yükleri 0.33 ve 0.61 arasında değişmektedir.

Tablo 5: Duyarlılık Alt Testine İlişkin Gözlemciler Arası Uyum Korelasyonları

		Gözlemci 1	Gözlemci 2
Gözlemci 1	Pearson	1	.818**
	Korelasyonu		
	p		.000
	N	70	70

$p^{**} < 0.001$

Uygulayıcılar arası (Interrater) güvenilirliği tek bir formun iki uygulayıcı tarafından uygulanması ve aralarındaki korelasyona bakılması ile ölçülür. Ölçek kategorik bir ölçüm yapıyorsa (evet/hayır gibi) iki araştırmacının uygulamasında ne kadar uyum olduğuna bakılır. Ölçek nümerik bir ölçüm yapıyorsa iki araştırmacının uygulamasının ne kadar korelasyon (Intraclass Correlation Coefficient - ICC) gösterdiğine bakılır. Bağımsız gözlemciler arası uyum, birden çok gözlemcinin, birbirinden bağımsız olarak, aynı şeyleri ölçmeye çalıştıkları durumlarda uygulanan bir güvenilirlik ölçütüdür. Özellikle, öteki güvenilirlik ölçütlerinin pratik olmadığı durumlarda, ölçmenin güvenilirliğini kestirmeye yarayan en iyi ölçüt olarak bilinir. Bu tür ölçmelerde, gözlemcilerin ayrı ayrı yaptıkları ölçümlerin ortalaması alınarak, her durum için bir tek değer bulunur. Asıl olan da bu değer güvenilirliğidir. Ayrı ayrı gözlem sonuçları birbirine ne kadar yakın ise sonuçta elde edilen ortalama değer güvenilirliği de o kadar yüksek olur. 1. ve 2. gözlemci arasındaki Pearson korelasyon katsayısı DT için 0.818 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak önemli ($p < 0.01$) olduğu bulunmuştur. Bu bulguya göre Duyarlılık alt testine ilişkin gözlemciler arası uyumda ileri düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.818$) olduğu saptanmıştır. Başka bir ifadeyle araştırmacılar arasında istatistiksel olarak anlamlı, oldukça yüksek düzeyde fikir birliğinin olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6: Karşılıklılık Alt Testi'ne İlişkin Bağımsız Gözlemciler Arası Uyum Güvenirliği

	Gözlemci 1	Gözlemci 2
Gözlemci 1	Pearson	1
	Korelasyonu	.935**
	p	.000
	N	29

P**<0.001

Araştırmacı ve diğer gözlemcinin Karşılıklılık Testi puan ortalamaları arasındaki ilişki Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısının hesaplanmasıyla belirlenmiştir. Aynı ayrı gözlem sonuçları birbirine ne kadar yakın ise sonuçta elde edilen ortalama değerlerin güvenirliliği de o kadar yüksek olur. 1. ve 2. gözlemci arasındaki Pearson korelasyon katsayısı KT için 0.935 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak önemli ($p < 0.01$) olduğu bulunmuştur. Bu bulguya göre Karşılıklılık testine ilişkin gözlemciler arası uyumda ileri düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ($r = 0.935$) olduğu saptanmıştır. Başka bir ifadeyle araştırmacılar arasında istatistiksel olarak anlamlı, oldukça yüksek düzeyde fikir birliğinin olduğu belirlenmiştir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testlerine ait maddelerin faktör yükleri .40'ın üzerinde olduğundan faktör analizinde testlerden hiçbir madde atılmamıştır. Doğrulayıcı faktör analizi için uyum indeksi sınırları göz önüne alındığında testlerin orijinal faktör yapısı Türkçe formunun faktör yapısıyla uyumdadır. Madde toplam korelasyonunun yorumlanmasında .30 ve daha yüksek olan maddelerin, bireyleri ölçülen özellik bakımından iyi derecede ayırt ettiği (Büyüköztürk, 2004) bilgisinden hareketle madde toplam korelasyonlarının yeterli olduğu söylenebilir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular, Duyarlılık ve Karşılıklılık testlerinin geçerli ve güvenilir birer ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Ölçek uyarlamada önemli olan dilsel eşdeğerlik çalışması için Duyarlılık ve Karşılıklılık testlerinin İngilizce ve Türkçe alt test puanları arasındaki korelasyon hesaplanmış ve iki alt test puanları arasında yüksek düzeyde tutarlılık olduğu görülmüştür. Bu sonuç, testlerin Türkçe'ye çevrilme sürecinin başarılı biçimde gerçekleştirilmesi açısından önemlidir. Doğrulayıcı faktör analizi için uyum indeksi sınırları göz önüne alındığında modelin iyi düzeyde uyum verdiği ve testlerin orijinal faktör yapısının Türkçe formunun faktör yapısıyla uyduğu görülmektedir. Testlerin puan değişmezliği gözlemciler arası uyum yöntemiyle incelenmiştir. Ölçme araçları için güvenilirlik düzeyinin .70 (Tezbaşaran, 1996) olduğu bilgisi doğrultusunda gözlemciler arası uyum katsayısının bu ölçüte göre yüksek olduğu görülmektedir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular Duyarlılık ve

Karşılıklılık testlerinin Türkçe formlarının geçerli ve güvenilir birer ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testlerine ait maddelerin faktör yükleri .40'ın üzerinde olduğundan faktör analizinde testlerden hiçbir madde atılmamıştır. Doğrulayıcı faktör analizi için uyum indeksi sınırları göz önüne alındığında testlerin orijinal faktör yapısının Türkçe formunun faktör yapısıyla uyduğu görülmektedir. Madde toplam korelasyonunun yorumlanmasında .30 ve daha yüksek olan maddelerin, bireyleri ölçülen özellik bakımından iyi derecede ayırt ettiği (Büyüköztürk, 2004) bilgisinden hareketle madde toplam korelasyonlarının yeterli olduğu görülmektedir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular, Duyarlılık ve Karşılıklılık testlerinin geçerli ve güvenilir birer ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Testlerin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular doğrultusunda bazı önerilerde bulunulabilir.

- Duyarlılık ve Karşılıklılıkla ilişkili davranışları değerlendiren, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış ölçeklerle Duyarlılık ve Karşılıklılık testleri arasındaki ilişkiler incelenebilir.
- Geçerlik ve güvenilirlik çalışması için 6-9 aylık bebekler ve anneleri üzerinde çalışma yapılabilir.
- İleriki araştırmalarda, anne duyarlılığı ve karşılıklılığına ilişkin farklı ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılarak, araştırmalar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları içeren karşılaştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- 1- Atay, M. (2011). Erken Çocukluk Döneminde Gelişim 2. Ankara: Kök Yayıncılık.
- 2- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). Çocuk Gelişim Psikolojisi. (Çeviri: Gündüz Okhan). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- 3- Bernard, K., Meade, EB. ve Dozier, M. (2013). Parental Synchrony and Nurturance as Targets in an Attachment
- 4- Brenner, G. ve Slater, A. (2004). Theories of Infant Delopment. Blackwell Publishing, USA.
- 5- Büyüköztürk, Ş. (2011). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- 6- Büyüköztürk, Ş. (2004). Veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- 7- Büyüköztürk, Ş., Kılıççakmak, E., Akgün, Ö.A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- 8- Chow, V. (2004). Parenting and Family Support. UCLA Center Families and Communities.
- 9- Diken, İ. H. (2012). Erken Çocukluk Döneminde Dil Becerilerini Geliştirme. Ankara: Maya Akademi Yayıncılık.
- 10- Feldman, R., Eidelman, A. I., ve Rotenberg, N. (2004). Parenting Stress, Infant Emotion Regulation, Maternal Sensitivity and the Cognitive Development of Triplets: A Model for Parent and Child Influences in a Unique Ecology. *Child Development*, 75(6), 1774-1791.
- 11- Fiese, B. H. (1987). Mother – Infant Interaction and Symbolic Play in 15-24 Month Olds: A Contextual Analyses. Chicago Illinois University, CHICAGO.

- 12- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2010). Çocuk ve Ergen Gelişimi. (Çeviri: Bekir Onur). Ankara: İmge Yayıncılık.
- 13- Gartstein, M.A., Crawford, J., Robertson, C.D. (2008). Early Markers of Language and Attention: Mutual Contributions and the Impact of Parent–Infant Interactions. *Child Psychiatry Hum Dev.* 39: 9-26.
- 14- Gözüm, S. ve Aksayan, S. (2002). Kültürlerarası Ölçek Uyarlaması için Rehber II: Psikometri Özellikler ve Kültürlerarası Karşılaştırma. *Araştırma Geliştirme Dergisi*, 4(2): 9-20.
- 15- James D C. (2001). *Perinatal Nursing: Postpartum Care* eds. Simpson K R. Creehan P A. Newyork.
- 16- Karacan, E. (1998). Yaşamın İlk Bir Yılında Anne-Bebek Etkileşimi ve Bebeklerde Dil Gelişimi. Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Uzmanlık Tezi.
- 17- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. (7.baskı), 97.
- 18- Kemppinen K. (2007). *Early Maternal Sensitivity Continuity and Related Risk Factors*. Departman of Child Psychiatry University of Kuopio and Kuopio Universty Hospital Department of Pediatrics University of Oulu. Doctoral Dissertation Kuopio.
- 19- Kennell J.H., Klaus, M.H. (1998). Bonding: Recent Observations That Alter Perinatal Care, *Pediatrics in Review*, 19(1): 4-12.
- 20- Koşaner, S. (1987). 0-6 Aylık İlk Bebekler. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- 21- Küçükahmet, L. (2009). *Program Geliştirme ve Öğretim*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- 22- Lickenbrock, D. M. (2010). *Examining Infant Attachment Security with Mothers and Fathers: An Ecological Systems Perspective*. Doctoral Thesis. Notre Dame University, INDIANA.
- 23- Özvarış, Ş (2001). *Sağlık Eğitimi ve Sağlığı Geliştirme*. Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı, Ankara.
- 24- Paktuna Keskin, S. (2013). *Anneye Güvenli Bağlanma*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- 25- Savaşır, I. (1994). Ölçek Uyarlamasındaki Bazı Sorunlar Ve Çözüm Yolları. *Türk Psikoloji Dergisi*. 33 (9), 27-32.
- 26- Şimşek, N. (2012). *Anne-Baba Çocuk İlişkisi ve Eğitim Yaklaşımı*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- 27- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve Spss ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- 28- Trawick-Swith, J. (2013). *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim (Çok Kültürlü Bir Bakış Açısı)*.(Çeviri: Akman, B.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- 29- Yavuzer, H., Köknel, Ö., Kulaksızoğlu, A., Ayhan, H., Dodurgalı, A. ve Ekşi, H. (2011). *Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- 30- Yeh, Y.C. (2004). The Interactive Influences of Three Ecological Systems on R-D Employees' Technological Creativity. *Creativity Research Journal*, 16 (1), 11-15.
- 31- Yılmaz, H. ve Sünbül, A. M. (2003). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Mikro Yayıncılık.
- 32- Yörükoğlu, A. (2011). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.